

Література:

1. Левінзон Є. Іудейський некрополь на Підзамчі другої половини XVIII–XIX ст. // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника. Т. 3. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2020. С. 72–91.

2. ДАХмО. Ф. 132. Оп. 1. Спр. 3. Об отводе земли на городских землях г. Каменца под еврейское кладбище. 1838–1839. 17 арк.

3. Копилов С., Паур І. У пошуках першої поштівки з видами Кам'янця-Подільського (друга половина 1890-х рр.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. 2019. № 29. С. 78–87.

УДК 94(411.16):(477.84-21):726.8

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-414-9-75>

Федорів Т. І.

*головний спеціаліст відділу туризму та охорони культурної спадщини
Управління економіки та залучення інвестицій Збараської міської ради
м. Збараж, Тернопільська область, Україна*

ВІРШОВАНІ ЕПІТАФІЇ ТА АКРОВІРШІ НА “НОВОМУ” ЄВРЕЙСЬКОМУ КЛАДОВИЩІ У ЗБАРАЖІ

Ключові слова: епітафія, акровірш, акростих, кладовище, Збараж.

“Новий” єврейський цвинтар у Збаражі – ключова пам’ятка єврейської спадщини міста, займає площу 1,5 га і розташований на вулиці М. Грушевського. На території кладовища збереглося понад 170 поховань зі збереженими надгробками – мацевами.

У 2015 році з ініціативи та за активної участі збараського міського голови Романа Полікровського були проведені роботи з благоустрою єврейського цвинтаря міста. Восени 2018 року Неприбутковим товариством зі збереження і захисту єврейських кладовищ у Європі – ESJF та за сприяння Федеративної Республіки Німеччини в пам’ять про загиблу в роки Шоа єврейську громаду міста Збаража було встановлено нову огорожу єврейського кладовища. У березні 2019 року цвинтар було наново освячено за участі рабина з Великої Британії Ісаака Шапіро.

На усіх віцілілих надгробках на “новому” єврейському кладовищі у Збаражі збереглися намогильні написи – епітафії. Усі вони написані

івритом, і також приблизно половина зі збережених надгробків мають написи німецькою, польською та один – російською. Двомовні написи – це досить типове явище для єврейських цвинтарів рубежу XIX–XX століть. Крайні дати поховань на “новому” єврейському кладовищі у Збаражі – 1906–1947 роки. А час його заснування – 1905 рік.

Якщо порівнювати тексти епітафій івритом та іншими мовами, то можна констатувати, що перші – більш інформативні. Німецькою та польською часто записувалися лише ім’я та прізвище померлого чи померлої і роки життя. Однак сукупність інформації, написаної івритом та іншими мовами, дає більш вичерпні дані про небіжчика.

Структура епітафій, уміщених на надгробках з “нового” єврейського кладовища у Збаражі, досить типова: початкова формула, ім’я померлого чи померлої, ім’я батька, ім’я чоловіка [якщо йдеться про поховання одруженої жінки], дата смерті, кінцева формула. Часто епітафії трохи більш розбудовані і містять епітети та слова похвали небіжчика чи небіжчиці і рідше – так звані ламентатії. Також досить часто структурні елементи епітафії можуть мати змінений порядок.

Серед понад 170 епітафій є низка надгробних текстів, які дещо відрізняються від вищеописаних, типових. Це стосується дев’яťох епітафій, що мають форму вірша або акровірша, акростиха [текст епітафії укладений у такий спосіб, що перші літери кожного рядка складають ім’я померлого] або ж поєднують у собі і одне, і інше.

Всім віршованих епітафій належать до чоловічих поховань, і лише одна – до поховання жінки. Розпочнемо з останньої. Жінка – Ривка Пільцер (пом. 1936). На її надгробку можемо побачити епітафію, укладену віршем, у якому чітко простежується римування, а також акростих, де перші літери кожного рядка складають ім’я та прізвище померлої. Оскільки жінка була заміжня, то подано ім’я та прізвище її чоловіка – Мойсея Пільцера. Віршована епітафія містить у собі такі елементи, як похвала та епітети небіжчиці, а також ламентатії з приводу її втрати.

Інші два надгробки, де можна побачити поєднання вірша та акростиха, які укладаються в ім’я та прізвище померлого, належать до поховань 29-річного чоловіка Якуба Швейга (пом. 1939 р.) та Менделя Зомерфлека (пом. 1936 р.).

Наступні два надгробки мають віршовані епітафії та акровірші, перші літери яких складають ім’я померлого та ім’я його батька. Один з надгробків належить до поховання 27-річного потопельника Йосефа, сина Аарона Бреєра (пом. 1934 р.), а другий – до поховання 30-річного Дова, сина Зеєва Фрухта (пом. 1936 р.).

Ще три надгробки також поєднують у собі віршовану епітафію та акростих, який укладається лише в ім’я померлого. Це, зокрема,

надгробок Авраама Єгуди Лейби Шехтера. Цікаво, що ім'я в акростихові подане лише одне, та ще й у варіанті івритом – Ар'є (пом. 1931 р.). Акростих з іменем померлого та епітафією, укладеною у формі вірша, вміщено на надгробку Якуба Ракера (пом. 1939 р.) та Ісаака Ківіца (пом. 1933 р.).

Наостанок ще один надгробок з віршованою епітафією. Він належить до поховання Мойсея Нусбаума (Нусбойма) – молодого чоловіка, члена партії “Об'єднання Поалей Ціон”. Це цікавий та унікальний приклад для “нового” єврейського кладовища у Збаражі. Річ у тому, що текст епітафії двомовний: перша частина – івритом, друга частина, власне сам вірш, – їдишем. Тут немає акростиха, натомість вказано не лише дату смерті, а й дату народження, записані за єврейським літочисленням.

Що стосується авторів цих епітафій, то, правдоподібно, відповіді на це питання відшукати не вдасться. Очевидно, такі тексти склалися на замовлення і часто були комбінацією наявних “заготовок” та зразків, які допасовувалися до конкретного випадку і ситуації. У надгробних текстах, зокрема й віршованих, часто вміщувалися цитати зі священних текстів. Наприклад, у загаданих вище “збараських” епітафіях можна зустріти цитати з Книги Йова, з Книги Буття, а також із Книги псалмів.

Якщо узагальнювати, то бачимо, що віршовані епітафії та акровірші серед збараських євреїв були не надто популярними, оскільки менше десятка надгробків зі ста сімдесяти збережених містять написи, укладені в такий спосіб. Правдоподібно, тут шлося про ціну. Імовірно, епітафія, укладена віршем, потребувала певного часу та зусиль від майстра, який виконував надгробок, а тому така робота мала б коштувати дорожче.

Усі віршовані епітафії та написи з укладеними акростихами з місцевого кладовища датуються 30-ми роками ХХ століття і переважно вміщені на надгробках молодих чоловіків та однієї жінки, які померли в розквіті сил, навесні життя. Можливо, у такий спосіб родина померлих намагалася висловити свій жаль і обирала такі форми епітафій. Попри спробу надання більш поетичного вигляду тій чи іншій епітафії, її структура залишалася незмінною і містила в собі всі “стандартні” елементи.

Література:

1. Федорів Тетяна. Нариси до історії євреїв Збаража. “Новий” єврейський цвинтар міста. Тернопіль : Лібра Терра, 2019. 116 с.

2. Юрченко Іван, Носоновський Михайло. Єврейське кладовище у Галичі. Каталог надмогильних пам'ятників. Дрогобич : Коло, 2018. 242 с.

3. Hońdo Leszek. Hebrajska epigrafika nagrobkowa w Polsce. Kraków, 2014. 264 s.

4. Klimowicz Teresa, Sygowski Paweł, Tarajko Monika, Trzeciński Andrzej. Cmentarze żydowskie. Podręcznik dobrych praktyk w ochronie dziedzictwa lokalnego. Lublin, 2018. 213 s.

УДК 069.42:908(477.25)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-414-9-76>

Яшна О. С.

ORCID: 0000-0002-6431-7539

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник*

*Національний заповідник «Києво-Печерська лавра»
м. Київ, Україна*

ПАРОХЕТ З ФОНДІВ НЗ “КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА”

Ключові слова: НЗ “Києво-Печерська лавра”, тканини, парохет, капорет.

У фондах НЗ “Києво-Печерська лавра” міститься певна кількість предметів, які можна інтерпретувати як юдейські. Більшість із них потрапили до колекції відділу культур Всеукраїнського музейного городка у 20–30-ті рр. ХХ ст. На цей момент колекція основного фонду зберігання “Тканини” налічує 15 одиниць юдейських речей¹. Серед них парохети, тора мантл, хупа, таліт, тфілін, кіпи.

Мета цієї роботи – ввести до наукового обігу один із трьох парохетів з фондів заповідника задля подальшого аналізу всієї колекції юдейських тканин.

Парохет – завіса, що закриває зовні дверцята Арон га-Кодеш, який розташований біля східної стіни в молитовному залі синагоги. У багатьох сефардських громадах парохет вішається всередині ковчега або його немає. Завіса зазвичай багато розшита (часто в декорі використовується зображення левів або оленів, що підтримують корону). У верхній частині завіса прикрита фестончатим ламбрекеном (капорет),

¹ Висловлюю подяку співробітникам фондів НЗ “Києво-Печерська лавра” за допомогу в дослідженні: І. О. Мартинюк (головний зберігач), к. і. н. А. О. Титаренко (провідний науковий співробітник, зберігач фондів групи зберігання “Тканини”), Н. М. Батенко (зберігач фондів групи зберігання “Архів”).